

تحقیق قاضی طباطبایی

درباره اولین

اربعین حضرت سیدالشهدا

ج. ذوالجلالی

چکیده:

یکی از شبیهات موجود در حوزه تاریخ تشیع، این است که آیا کاروان اسیران کربلا و اهل بیت امام حسین علیه السلام در بازگشت از شام، در نخستین اربعین شهیدان کربلا به زیارت مرقد سیدالشهدا علیه السلام آمده‌اند یا نه؟ اهمیت این بحث چنان است که علمای بزرگ گذشته همچون ابن طاووس، شیخ بهایی، علامه مجلسی، محدث نوری و ... همچنین دانشمندان معاصر مانند استاد مطهری، دکتر شهیدی و ... در تأیید یا رد آن مطالبی نوشته‌اند. شهید محراب، مرحوم آیت‌الله قاضی طباطبایی رحمته الله علیه در کتابی به نام «تحقیق درباره اولین اربعین حضرت سیدالشهدا علیه السلام» با هفده دلیل به اشکالات هفت‌گانه محدث نوری در *لؤلؤ* و مرجان پاسخ داده و حضور کاروان اسیران کربلا و اهل بیت امام حسین علیه السلام در نخستین اربعین حضرت در کربلا را اثبات کرده است. این نوشتار پس از نقل پرسش‌های مطرح در این زمینه و اشکالاتی که محدث نوری وارد کرده، سلسله مباحث حاشیه‌ای و استطرادی موجود در کتاب را نیز بیان کرده است.

واژگان کلیدی: نخستین اربعین، امام حسین علیه السلام، کاروان اسیران کربلا، آیت‌الله قاضی طباطبایی رحمته الله علیه.

درباره «اولین اربعین» پس از شهادت امام حسین علیه السلام بحث‌ها و پرسش‌های بسیاری تاکنون مطرح شده است؛ مانند این که:

۱. آیا اهل بیت امام حسین علیه السلام در همان اولین اربعین در سال ۶۱ هجری بر سر تربت سیدالشهدا حاضر شده‌اند؟ یا نه در اربعین دیگری بوده است؟
 ۲. آیا اساساً اسرای اهل بیت علیهم السلام در راه بازگشت از شام به مدینه، از کربلا هم گذشته‌اند یا نه؟
 ۳. آیا جابر بن عبدالله انصاری و عطیه، در همان اربعین نخست، قبر امام حسین علیه السلام را زیارت کرده‌اند؟ و آیا از نظر مسافت و فاصله زمانی چنین چیزی امکان دارد؟
 ۴. آیا از نظر تاریخی، برخورد اهل بیت علیهم السلام با جابر بن عبدالله در کربلا صورت گرفته است؟ و اولین زائر قبر امام حسین علیه السلام در اربعین، جابر بوده است یا اهل بیت علیهم السلام؟
 ۵. منابع تاریخی در این مورد چه نگاشته‌اند و کدام نظر صحیح است؟ چرا حضور اهل بیت علیهم السلام در کربلا، در بسیاری از منابع ذکر نشده است؟
 ۶. آیا از نظر امکان وقوع، ممکن است که در فاصله زمانی چهل روز، کاروان اهل بیت با آن همه زن و کودک، که به صورت اسیر برده می‌شدند، از کربلا به کوفه و پس از چند روز از کوفه به شام بروند و پس از مدتی که در دمشق اقامت داشتند، دوباره این مسیر طولانی را به کربلا بازگردند؟
- این پرسش‌ها سبب شده تا محققان درباره این موضوع، پژوهش‌های تاریخی انجام دهند. برخی معتقدند که اهل بیت علیهم السلام در همان اربعین به کربلا بازگشتند و برخی نیز آن را عملی

نمی‌دانند. در این باره کتاب‌ها و مقاله‌های بسیاری نوشته شده است. یکی از آثار مفصل در این زمینه، کتاب «تحقیق درباره اولین اربعین حضرت سیدالشهدا (علیه السلام)» نوشته شهید محراب، مرحوم آیت‌الله قاضی طباطبایی (ره) است که در ۹۰۰ صفحه به این موضوع پرداخته و بحث‌های جانبی دیگری نیز در این اثر وجود دارد. ایشان کوشیده تا اثبات کند بازگشت اهل بیت (علیهم‌السلام) به کربلا در اولین اربعین، از نظر عقلی و تاریخی و بر اساس منابع و به لحاظ بعد مسافت و ایام لازم برای این سفر، ممکن است و هیچ بعدی ندارد.

گرچه کسان دیگری در نقد نظریه او مقاله‌ها نوشته‌اند و ادله او را رد کرده‌اند، اما وی در اثبات نظر خویش، تلاش بسیار کرده و به همه پرسش‌ها، شبهه‌ها و استبعادها پاسخ داده است. وی برای دفع شبهات مخالفان نظریه‌اش، بررسی‌های گسترده‌ای بر اساس شرایط، وسایل سفر و امکانات آن روزگار ارائه کرده و تکیه‌اش بر منابع متقن شیعه و سنی بوده است. محدث نوری از جمله کسانی است که بازگشت اهل بیت (علیهم‌السلام) را در همان اربعین بعید شمرده است. شهید قاضی طباطبایی (ره) به اشکالات هفت‌گانه مرحوم نوری پاسخ داده است. اشکالات از این قرار است:

اشکال اول: عدم تناسب زمان چهل روز، با حادثه رفتن به شام و برگشت به کربلا؛

اشکال دوم: سکوت منابع کهن تاریخی درباره بازگشت آنان به کربلا؛

اشکال سوم: حرکت اهل بیت از شام به سوی مدینه و رسیدن آنان به مدینه در بیستم صفر؛

اشکال چهارم: سکوت برخی منابع تاریخی کهن از دیدار اهل بیت با جابر در کربلا؛

اشکال پنجم: مسافت طولانی بین شام و کربلا و منازل متعدد و حوادث میان راه؛

اشکال ششم: این که در منابع مختلف، جابر بن عبدالله انصاری را اولین زائر اربعین شمرده‌اند، نه اهل بیت پیامبر را؛

اشکال هفتم: این که کربلا در مسیر شام به مدینه نیست و قدر مشترکی هم بین این دو مسیر (کربلا به مدینه) وجود ندارد.

شهید قاضی طباطبایی، همه این اشکال‌ها را در حد «استبعاد» می‌داند که دلیلی بر محال بودن این زیارت در اربعین نمی‌شود و با ۱۷ دلیل به همه آنها پاسخ داده است (که پرداختن

به آن‌ها در این خلاصه نمی‌گنجد).

در این کتاب، سلسله مباحث حاشیه‌ای و استطرادی هم وجود دارد، مانند:
- سیری در حوادث کربلا و سفر امام حسین علیه السلام به این سرزمین و سفر اهل بیت علیهم السلام به کوفه و شام؛

- بحث در مورد مدفن حضرت زینب علیها السلام در شام؛

- شرح حال عطیه کوفی و جابر بن عبدالله انصاری؛

- برخی مطالب مجعول یا نقل‌های ضعیف در منابع ضعیف؛

- رد برخی شبهات تاریخی؛

- نمونه‌هایی از شیوه‌های عزاداری برای سیدالشهدا علیه السلام در مناطق و دوره‌های مختلف.

البته کتاب، فصل‌بندی منظم و مطلوبی ندارد. این کتاب، بار اول در سال ۱۳۵۲ شمسی در ۶۸۱ صفحه با نام «تحقیق درباره روز اربعین سیدالشهدا علیه السلام» چاپ شد و سپس با نام «تحقیق درباره اولین اربعین سیدالشهدا علیه السلام» در حدود ۹۰۰ صفحه به چاپ رسید. چاپ سوم آن در ۹۶۳ صفحه در سال ۶۸ از سوی بنیاد علمی و فرهنگی شهید قاضی طباطبایی و یک نوبت هم در سال ۸۳ در قطع وزیری و ۴۴۸ صفحه چاپ جدید از سوی کنگره بزرگداشت شهید قاضی به چاپ رسیده است.